

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Козир М.В.,

учитель розвитку мовлення
Бердичівської спеціальної школи
Житомирської обласної ради

Органічне ушкодження кори півкуль головного мозку негативно впливає на процес сприймання дитиною навколишнього світу, від чого далі страждають усі психічні процеси: пам'ять, мимовільна увага, практичний інтелект, мовлення. У школярів молодших класів з інтелектуальними порушеннями спостерігається низький рівень пізнавальних можливостей, низька працездатність, швидка втомлюваність, розсіяність уваги, слабка короткочасна пам'ять, порушена активна увага, конкретно-наочне мислення [1].

Без цілеспрямованого корекційно-розвиткового впливу на зазначену категорію учнів такі порушення другого рівня негативно вплинуть на емоційно-вольову сферу дитини і в подальшому на її поведінкові та інтеграційні можливості. Відповідно вся корекційно-розвиткова робота з учнями з інтелектуальними порушеннями має розпочинатись з раннього віку і бути спрямована в першу чергу на розвиток дрібної моторики рук як засіб сприйняття навколишнього світу. Доведено також, що розвиток дрібної моторики безпосередньо впливає на розвиток мовних центрів кори головного мозку, стимулює розвиток мови дитини, сприяє покращенню артикуляційної моторики, впливає на корекцію звуковимови, розвиває почуття ритму і координацію рухів, готує руку до письма і удосконалює моторні функції рук під час письма, сприяє хорошему настрою дитини [3].

«Рука – це свого роду зовнішній мозок», – писав Кант. Дослідженнями науковців Інституту фізіології дітей і підлітків АПН України (М.М. Кольцова, Е.І. Ісеніна, Л.В. Антакова-Фоміна) та вченими різних країн було підтверджено зв'язок мовленнєвого розвитку з рівнем розвитку пальцевої моторики руки.

Практика роботи показує, що нині у спеціальних школах більше 60 % отримувачів освітніх послуг мають вади мовленнєвого розвитку. Спостерігаються недоліки розвитку всіх мовленнєвих характеристик: граматичної, лексичної та фонематичної складової мови, лексичної і граматичної семантики і, як наслідок, неправильний вибір мовних одиниць (слів, морфем) у процесі формування мовленнєвого висловлювання. Спостерігаються також порушення мовленнєвих дій – побудови мовленнєвого висловлювання і розуміння, зокрема труднощі утримання складного

багатоопераційного складу мовленнєвих дій – внаслідок особливостей пам'яті, уваги. Зазначені особливості ведуть до диспропорції між станом імпресивного та експресивного мовлення, коли власне мовлення виявляється формально на більш високому рівні, ніж розуміння мовлення інших людей.

Попередити та виправити недоліки мовленнєвого розвитку учнів з інтелектуальними порушеннями допомагає цілеспрямована корекційно-розвиткова робота, що здійснюється педагогами спеціального закладу, починаючи з моменту зарахування дитини до закладу і протягом всього періоду її перебування у школі. Розвиток мовлення дитини з інтелектуальними порушеннями – завдання педагогів під час вивчення всіх шкільних дисциплін. Та найбільший потенціал щодо корекції вад мовлення мають заняття з логопедом та уроки навчального курсу «Розвиток мовлення».

Структура уроку з розвитку мовлення має свої особливості:

- психолого-педагогічна підготовка класу містить релаксаційні вправи, психогімнастику;
- в ході занять передбачаються мімичні, голосові, дихальні та обов'язково вправи на розвиток дрібної моторики рук;
- на кожному занятті ведеться робота над засвоєнням лексико-граматичного ладу мови;
- фізкультурні хвилинки несуть додаткове мовне навантаження і спрямовуються на розвиток артикуляційної моторики та моторики пальців рук та кистей.

Досвід роботи показує, що дієвим є використання тих чи інших сенсорних вправ та ігор на кожному етапі заняття з розвитку мовлення.

Заняття з розвитку мовлення плануються з урахуванням необхідності багаторазового повторення матеріалу з поступовим включенням нових елементів до попередньо засвоєних вмінь. В залежності від індивідуальних можливостей учнів темп вивчення матеріалу уповільнюється або прискорюється стосовно конкретного учня або підгрупи учнів.

Заняття з розвитку мовлення мають проходити у спеціально облаштованому кабінеті, де зібраний сенсорний матеріал для розвитку дрібної моторики рук. Весь навчальний матеріал потрібно систематизувати відповідно до вікових категорій учнів та їхніх індивідуальних особливостей [2]. Для проведення занять педагог створює картотеки сенсорних вправи і ігор, які є найбільш потужними для певної вікової категорії учнів.

Досвід роботи показує, що найдієвішими щодо корекції вад мовлення у школярів з інтелектуальними порушеннями є:

- кінезіологічні вправи;
- ігри з крупною, намистинками, гудзиками, камінчиками;
- графічні вправи, штрихування;
- пальчикова гімнастика;
- малювання і розмальовування;
- ігри з конструктором і мозаїкою;
- ігри з шнурівками, резинками, мотузкою;

- ігри з пластиліном;
- ігри з прищіпками;
- ігри з водою, піском;
- ігри з природним та покидьковим матеріалом.

Під час використання згаданих прийомів роботи відбувається вплив на нервову систему дитини. Виконуючи завдання, мозок дитини шукає шляхи оптимального розв'язання рухової задачі, тобто кожне наступне повторення дії – це нове завдання для мозку. Таким чином, розвиваючи дрібну моторику рук, педагог безпосередньо впливає на розвиток мовленнєвих центрів головного мозку дитини, що веде до різкого посилення узгодженої діяльності мовленнєвих зон і у загальному підсумку стимулює розвиток мовлення.

Беззаперечним позитивом використання сенсорних вправ є те, що вони опосередковано впливають на здатність дитини концентрувати свою увагу і правильно її розподіляти, контролювати виконувані рухи, запам'ятовуючи певні положення рук і послідовність рухів, розвивають пам'ять та увагу. Багато сенсорних ігор потребують участі обох рук, що дає можливість дітям орієнтуватися в поняттях «праворуч», «ліворуч», «вгору», «вниз». В результаті освоєння всіх вправ кисті рук і пальці отримують силу, хорошу рухливість і гнучкість.

Варто відмітити, що сенсорні вправи та ігри є також додатковим, альтернативним засобом комунікації, бо, оволодівши всіма вправами, дитина може «розповідати руками» цілі історії. Такі розповіді руками залишаються важливим компонентом комунікації у немовних учнів з інтелектуальними порушеннями. Мова рухів задіює візуальний канал сприймання, що є більш потужним, ніж слуховий. Слідкуючи за рухами, учні краще зосереджують увагу і запам'ятовують необхідний матеріал. Руховий супровід допомагає немовним дітям не тільки швидше засвоювати інформацію, але й потім через тривалий час відтворювати її. Розпочинати таку роботу варто з тематичних пальчикових ігор, під час яких з допомогою рухів пальців відтворюються предмети, тварини, люди, їхня діяльність, явища природи.

Усі сенсорні вправи поділяють на три групи [4].

I група. Вправи для кистей рук: розвивають наслідувальну здатність, досить прості і не вимагають тонких диференційованих рухів. Вони вчать напружувати і розслабляти м'язи, розвивають вміння деякий час утримувати положення пальців, вчать переключатися з одного руху на інший.

«Кулак-ребро-долоня»

Послідовна зміна позицій на площині столу: долоня, стисла в кулак, долоня ребром на площині столу, розпрямлені долоні на площині столу.

II група. Вправи для пальців умовно статичні: удосконалюють отримані раніше навички на більш високому рівні і вимагають більш точних рухів.

«Ліхтарики-зірочки»

Руки витягнуті перед собою. Одна долоня стиснута в кулак, друга – пальці розчепірені. Ритмічна зміна позицій («зірочки запалилися і згасли»).

III група. Вправи для пальців динамічні: розвивають точну координацію рухів, вчать згинати й розгинати пальці рук, протиставляти великий палець іншим.

«Кільця»

По черзі якомога швидше дитина перебирає пальці рук, з'єднуючи в кільце з великим пальцем послідовно вказівний, середній і т. ін. Вправу виконують у прямому (від вказівного пальця до мізинця) і в зворотному (від мізинця до вказівного пальця) порядку.

Варто згадати про певні застереження під час використання сенсорних ігор та вправ:

- вправи та ігри з розвитку моторики пальців рук повинні приносити дитині радість, не варто нав'язувати вправу чи гру, якщо вона не до вподоби дитині;

- вправи та ігри не можуть бути затягнутими у часі, викликаючи перевтому головного мозку;

- на початку та в кінці вправи чи гри необхідно проводити погладжування, помахування руками, щоб зняти зайве напруження у м'язах.

Список використаних джерел і літератури

1. Бондар Т.О. Корекційно-розвивальна робота на уроках мови та читання для дітей з особливими освітніми потребами. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 3.

2. Данилюк Т.Б., Чеботарьова О.В. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Цікавий світ Монтесорі» для 1–4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з інтелектуальними порушеннями / МОН України. Київ. 2018.

3. Жук Т.Я., Трикоз С.В. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток психомоторики та сенсорних процесів» для 1–4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з інтелектуальними порушеннями МОН України ; Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. Київ. 2018.

4. Любимова В. Кінезіологія, або природна мудрість тіла. СПб : Невський проспект, 2005.

5. Сорокова М.Г. Система М. Монтесорі. Теорія и практика. М.: Издательський центр «Академія», 2003. 384 с.

6. Сухомлинський В.А. Серце отдаю дітям. Київ : Рад. школа, 1977. 244 с.

7. Типова освітня програма початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів з інтелектуальними порушеннями : наказ № 816 від 26.07.2018. МОН України. Київ.

8. Трикоз С.В. Сенсорне виховання дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю. Програмно-методичний комплекс. Київ : Київська правда, 2012. 112 с.